

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган : Байгонушова Дамира
Университет : Кыргыз-Түрк «Манас» университети
Багыты : Экономика
Ишгин сыпаты : Магистрдик диссертация
Беттердин саны : xvii + 113
Бүтүрүү датасы : 16 / 07 / 2010
Илимий жетекчи : Жаилов Жумабек

Кризистик шарттарда Кыргызстандын экономикалык өнүгүү маселеси

Экономикалык мааниде кризис, экономикада кокусунан жана эч күтүүсүз жерде пайда болгон окуялардын макроэкономикалык деңгээлде өлкө экономикасын, микро деңгээлде болсо фирмаларды маанилүү өлчөмдө зыянга учуратуучу жыйынтыгын түшүндүрөт. Акыркы убактарда реалдуу сектор кризистеринин дагы, экономикалык кризистердин дагы финансылык кризистерден келип чыгып жаткандыгы белгилүү. Бул маселелерде бүгүнкү күнгө чейин кризистин таасирин кечиктирүүчү же төмөндөтүүчү механизмдер табылган менен алардан толугу менен кутултуучу механим түрү жок.

Учурдагы кризистин чыгуу себеби бир эмес бир канча маанилүү факторлор: дүйнөлүк финансылык системанын 5-7%ынын гана реалдуу активдер менен камсыздалып калган бөлүгүнүн фиктивдүү капиталдан (деривативдер) түзүлүшү; конкуренциянын жоголуп, монополизмдин күч алышы; системадагы кемчиликтерден пайдалануу менен спекуляциянын күчөшү; ж.б.у.с. менен байланыштуу. Бул факторлордун пайда болушуна, андан кийин анын күчөтүлүп кийин глобалык деңгээлдеги кризистин чыгышына жалпысынан рыноктун жалпы катышуучуларынын «рынок» түшүнүгүнө каршы иш жүргүзгөндүгү десек болот.

Бул кризис көп өзгөчөлүктөрү менен 1929-жылкы Чоң Кризиске окшогондуктан учурда өлкөлөр ошол кризистен чыгууда эффективдүү болгон кейнстик саясатка кайра кайрылышууда. Бирок мындай саясаттын учурда кандай натыйжа берээри талаш маселеге айланган. Себеби кейнстик теория боюнча мамлекеттин каржоолору мультипликатордук эффекттин негизинде ИДПнын өсүшүн стимулдоочу касиетке ээ болушу керек эле, анткен менен акыркы убактардагы изилдөөлөр мунун ишке ашпай жаткандыгын көрсөттү.

Ал эми бул кризистин өлкөбүзгө кандай таасир берип жаткандыгын байкоо максатында Кыргызстандын макроэкономикалык көрсөткүчтөрүнө көңүл бура турган болсок, дүйнөлүк экономикалык кризистин таасири бизге өнүккөн өлкөлөргө салыштырмалуу кечирээк, 2008-жылдын аягы 2009-жылдын баштарында жеткендигин байкоого болот. Бул биздин экономикага дүйнөдө 2007 –жылы башталган финансылык кризистин эмес, анын натыйжасында келип чыккан экономикалык кризистин таасири тийип жаткандыгынын далили.

Кризистин таасиринен 2007-2008-жылдары 8,4; 8,5%га жеткен бул көрсөткүч 2009-жылы 2,2%га араң жеткен. Өлкөдө акыркы 2 жылда 20% тегерегинде болгон инфляция, расмий маалыматтар боюнча бул жылы 0% болду. Бюджеттин кирешелери да чыгашалары да жыл сайын маанилүү деңгээлде өсүүдө, бирок, 2008-жылы 1564,7млн.сомду түзгөн профицит бул жылы 2923,3млн. сомдук дефицитке айланган. 2009-жылы жалпы салымдардын дээрлик 70%га жакыны кызмат көрсөтүү тармагына жасалган. Тышкы карыздар кескин өстүрүлдү, аларды тейлөө оордошту. Жумушсуздук официалдуу маалыматтар боюнча өзгөбөгөн менен мында дагы абалдын мурдагы жылдарга салыштырмалуу начарлаганын айтууга болот. 2003-жылы 132,8 миллион доллар болгон

соода балансы дефицитинин 2007-жылы 1,3 миллиард, 2008-жылы болсо дээрлик 2 миллиард долларга жетип калган.

Финансы тамагы бир канча себептерден улам бүгүнкү күнгө чейин жакшы өнүккөн эмес. Бирок мунун учурда оң натыйжасы болууда, себеби анын негизинде биздин экономика финансылык кризистин таасиринен көп жабыркабады. Банк тармагында бул жылы депозиттерде маанилүү өсүш болуп, кредиттердин депозиттерге катышы 2008-жылы 110,2%дан 2009-жылы 75,7%га түшкөн. Кризистин биздин банктык системага эң негизги тескери таасири кредиттик пайыздык ставкаларды өстүргөндүгүндө. Мындай пайыздык ставка менен алынган кредиттерди реалдуу тармакта колдонууга болбойт. Бул кредиттер кызмат тармагында, өзгөчө соода тармагында гана пайда алып келиши мүмкүн.

Кризистин экономикага статистикалык жактан маанилүү таасир берип жаткандыгын аныктоо максатында кээ бир макро-экономикалык көрсөткүчтөр (1996-2009 жылар аралыгы) үчүн t-тести жасалды. Анын натыйжасы импорт, бюджеттик дефицит/профицит, ЧЭТИ келиши жана номиналдуу курстагы өзгөрүүчүлөрдүн абдан өзгөрмөлүү экенин, номиналдуу курс кризис жылдарында өзгөчө чоң өзгөрүүлөргө дуушар болгондугун, ИДП өсүшү жана экспорттогу өзгөрүүгө кризистин статистикалык жактан маанилүү (99% ишеним деңгээлинде) таасири бар экендигин көрсөттү.

Андыктан бүгүнкү күндө кризиске туруктуу каршы туруу үчүн өкмөт:

- Экономиканын модернизацияланышы;
- Финансы секторунун туруктуулугун жогорулатуу;
- Эффективдүү өнүгүү стратегиясын иштеп чыгуу маселелрине маани берүүсү зарыл.

Биздин оюбузча, бул чаралардын ишке ашырылышы өлкөбүздүн экономикалык кризистин чыгуусуна жардам берет.

ÖZ

Yazar : Damira BAYGONUŞOVA
Üniversite : Kırgızistan-Türkiye “Manas” Üniversitesi
Anabilim Dalı : İktisat
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xvii + 113
Mezuniyet Tarihi : 16 / 07 / 2010
Tez Danışmanı : Cumabek CAİLOV

KRİZ ŞARTLARINDA KIRGIZİSTAN’IN İKTİSADİ GELİŞME SORUNLARI

Kriz terimi ekonomik anlamda ekonomide aniden ortaya çıkan olayların makroekonomik düzeyde ülke ekonomisini, mikro düzeyde de firmaları önemli tahribata uğraticı etkisine denir. Son zamanlarda reel sektör krizlerinin, hem de ekonomik krizlerin finansal krizlerden daha çok kaynaklanmakta olduğunu söylemek mümkündür. Kriz probleminin çözümüyle ilgili bugüne kadar çok çabalar sarf edilmesine rağmen bu konuda ancak krizleri geciktirici yada gücünü azaltıcı bazı mekanizmalar bulunmuştur ve onun çıkmasını ve ya negatif etkilerini engelleyecek mekanizma hala bulunmamıştır.

Krizlerin çıkışı genelde bir değil birbirine bağlı birkaç nedene bağlıdır. Günümüzdeki ekonomik krizin de birçok nedenleri şöyle sıralanabilir: finans sisteminin ancak %5-7’si reel aktiflerle sağlanıp, kalan kısmını da fiktif sermaye, yani derivatiflerin oluşturması; finans ve diğer sektörlerde rekabetin kaybolup, onun yerini küresel monopollerin alması; iktisadi sistemdeki bazı eksikliklerden yararlanarak spekülasyonların artması v. s.. Demek ki, krize son zamanlarda dünya sisteminde oluşan birçok faktör neden olmuştur. Ancak bu faktörleri genelleştirerek krize piyasa aktörlerinin ‘piyasa’ anlayışına karşı hareket etmeleri neden olmuştur diyebiliriz.

Bu kriz birçok yönüyle 1929’daki Büyük Bunalım’ı andırdığından dolayı, açık söylenirse de dünyada krize karşı alınan önlemlerin tümü 1929 krizinde etkili politika olarak tanınan toplam talebi artırıcı, ekonomide devletin rolünü artırıcı keynesyen politikalar uygulanmaktadır. Keynesyen teoriye göre devlet harcamaları çarpan etkisi nedeniyle GSYİH’yi artırıcı etki yapar. Fakat son gözlemler gösterdiği gibi günümüzde fiili durum bu tezin öngördüğü gibi olmamaktadır. Bunun gibi birçok nedenlerden dolayı keynesyen politikanın etkinliğide günümüzde tartışmalı olmaktadır.

Kırgızistan’ın makro ekonomik göstergelerine bakılacak olursa, küresel iktisadi krizin etkisi ülkemize gelişmiş ülkelere mukayeseli daha geç 2008’in sonu 2009’un başlarında ulaştığı görülür. Bu da bizim ekonomimize dünyada 2007 senesinde başlanmış olan mali krizin değil, onun sonucunda ortaya çıkmış iktisadi krizin etkisinin olduğunun ispatıdır.

Krizin etkisinden dolayı Kırgızistan’da makro ekonomik durum çok değişmiştir. Örneğin ülkede 2007-2008’lerde %8,4 ve 8,5’lere kadar ulaşan GSYİH artışı 2009’da ancak %2,2 olmuştur. Son iki senedir %20 civarında olan enflasyon bu sene %0’a düşmüştür. Devlet bütçesinin hem gelir, hem gider kalemler her seneki gibi artmakla birlikte bu sene giderlerdeki artış daha fazla olmuştur ve 2008’deki 1564,7 milyon somluk bütçe fazlası bu sene 2923,3 milyon somluk açığa dönüşmüştür. 2009’da toplam yatırımların %70’e yakın payı hizmet sektörüne yapılmıştır. Ülkenin dış borcu artmıştır ve onu ödemede de bazı zorluklar çıkmaktadır.

Resmi verilere göre işsizlik düzeyi pek değişmemesine rağmen aslında burda da durumun öncekiye göre kötüleştiğini söylemek mümkündür. 2003'de 132,8 milyon doları oluşturan tı̇icaret açığı 2007'de 1,3 milyara, 2008'de de yaklaşık 2 milyar dolara ulaşmıştır.

Ekonomide mali kaynakların üretime yönlendirilmesinde önemli araç olan finans piyasası Kırgızistan'da mali piyasayı regule etmenin kanuni temelini iyi gelişmemiş olması, piyasa aktörlerinin kısa dönemde kar elde etme arzusu, etkin yönetim sisteminin ve devlet gözetiminin olmaması gibi nedenlerle günümüze kadar pek iyi gelişmiş değildir. Bu durum bir eksiklik gibi kabul edilmesine rağmen kriz koşullarında bir avantaj haline gelmiştir.

Finans piyasasının en önemli ögesi olan bankacılık sektörüne kriz 2009 yılına kadar önemli etki etmemiştir. Tersine, 2008'de verilen kredilerin toplamı bir önceki seneye göre artmıştır. Fakat, 2009'da 2008'e göre daha az kredi verilmiştir. Aynı dönemde mevduatlarda önemli artış gerçekleşerek, kredilerin mevduatlara oranı 2008'deki %110,2'den 2009'da %75,7'ye kadar düşmüştür. Burda başlıca negatif etki de krizin ülke içi faizleri artırmasında olmuştur, yani dünyada faizler düşmesine rağmen bizde tersine yükselmiştir. Faizler önceden de yüksek oranlarda idi ve sonuçta bu faiz oranından günümüz şartlarda kredi sağlayıp, reel sektörde kullanmak mümkün olmamaktadır, bu krediler ancak hizmet sektöründe, onun içinde ticarete ancak kullanılabilir.

Krizin ekonomiye istatistiki yönden önemli etki edip-etmediğini tespit etmek amacıyla bazı makro ekonomik göstergelerle (1996 ve 2009 yılları arasındaki veri setiyle) T-testi yapılmıştır ve aşağıdaki gibi sonuçlar elde edilmiştir:

- Özellikle ithalat, bütçe açığı/fazlası, DYY geliş ve nominal kur değişmelerinin standart sapmasının çok büyük çıkması bu değişkenlerin çok istikrarsız olduğunu göstermektedir.
- Nominal kur kriz dönemlerinde büyük değişmelere maruz kalmıştır.
- Kızların özellikle ekonomik büyüme ve ihracat üzerinde büyük negatif etkisinin olduğu görülmektedir .

Bugüne kadar yaşanan krizlerin negatif etkilerinin bugünkü ekonomik duruma da mutlaka etkisi olmuştur ve günümüz ekonomik krizi karşısında Kırgızistan ekonomisi daha zor şartlarda kalmaktadır. Dolayısıyla Kırgızistan ekonomisinin istikrarlı büyümeye başlaması için ülke halkının ve hükümetin aynı yönde, birlikte hareket etmeleri önem arz etmektedir. Şu anda dünyadaki bütün ülkeleri şiddetli bir şekilde etkilemekte olan günümüz ekonomik krizin etkisine karşı dayanabilmek için hükümetin etkin politikalar uygulaması lazım. Bu amaçla yenilenme, inovasyona önem vermesi doğru olacaktır. Bu doğrultuda ilk önce aşağıdaki gibi uzun dönemli amaçların belirlenmesi ve diğer politikaların da bu amaca uygun olarak yürütülmesi doğru olacak düşüncesindeyiz.

- Ekonominin yenilenmesi;
- Finans sektörünün istikrarlılığının artırılması;
- Ülkenin etkin gelişme stratejisinin oluşturulması.

Bu çarelerin uygulanması, ülkemizin ekonomik krizden çıkmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

ABSTRACT

Prepared by : Damira Baygonushova
University : Kyrgyz-Turkish "Manas" University
Department : Economy
Type of work : Master's thesis
Number of pages : xvii + 113
Date : 16/06/2010
Supervisor : Jumabek Jailov

The term "crisis" in the economy means a sharp negative, even devastating impact suddenly encountered problems in the economy at the macroeconomic level on the economy as a whole, and at the microeconomic level, the state firms. The economic crisis called the combination of real economic and financial crisis. And as we know that recently the causes of economic crises are increasingly becoming the financial crises. In this case, crises, first appeared in the financial sector of the economy, and gradually moving to the real sector, resulting in the entire economic system of the country is in crisis. To this day, to address this issue invested considerable labor, and even found some of the ways or mechanisms to arrest or mitigate the effects of power crisis, there is still no such mechanisms with which to stop or prevent a full crisis.

The emergence of today's global economic crisis is associated with not one, but several factors that emerged in the global economy in recent years. Such as only 5-7% portion to world financial system, real assets, and the rest of the expense of fictitious capital, that is, derivatives, the disappearance of competition and the strengthening of monopolies, strengthening of speculative phenomena, taking advantage of some flaws in the system, etc. But, summing up all these factors can be said that the cause of this crisis is the inadequate actions of market participants. That is, their actions against market mechanisms have led to the crisis.

Due to the fact that this crisis is in many ways similar to the crisis of 1929 years, many countries today find a way out of this crisis, Keynesian policy, which has proved very effective at that time. Although scientists have the opposite opinion, and we can say that in their opinion, too, has some truth. For example, in the Keynesian theory with an increase in public spending should increase and the country's GDP, even more rapidly because of the multiplier effect. But recent experience shows the fallacy of this theory, that is, such a mechanism does not work.

If we look at the impact of the global economic crisis on our economy, then the change of macroeconomic data of the country can determine what our economy crisis began to affect much later as compared with developed countries, i.e., in late 2008 and early 2009-the year. This proves that our economy global financial crisis that began in late 2007-the year, especially not affected. A affects the economic crisis, which arose as a result of this financial crisis.

Under the influence of the crisis the country's macroeconomic indicators have changed. GDP growth has reached 8.4 for 2007-2008 and 8.5% respectively, in 2009 totaled only 2.2%. The inflation rate was 0%, and in the previous 2 years was about 20%. And the revenue and expenditure of the state budget increases every year, but 2008-year surplus of \$ 1,564.7 million soms in 2009 was turned into a deficit of \$ 2,923.3 million soms. But it must be noted that the costs were not increased to crisis management measures, and for other purposes. 70% of the total investments were made in the service sector. External debt raised sharply, their service too difficult. While according to official data the level of unemployment remained unchanged, in fact, one can say that the situation has worsened. Externally, the trade balance is also changed dramatically. The deficit amounted to 2003 was 132.8 million dollars, reached nearly \$ 2 billion in 2008-year.

Because of the many reasons the country's financial sector was not sufficiently developed, and was considered a great disadvantage of the economy. But right now, you can note the positive side of such a defect, because due to lack of development of this scope, our economy has remained aloof from the effects of the financial crisis. The financial system we have so far largely confined to the banking sector safety net and emerging companies. And in bank deposits this year marks a reasonable growth. If the ratio of deposits to loans in 2008 totaled 110.2%, but this year amounted to 75,7%. The crisis is mainly influenced by interest rates, that is, if the developed countries, they fell, we went the opposite. Given that they previously were quite high, it is now unprofitable loans to the real economy have become apparent. With such a mortgage rate can be used only in the service sector, namely in the trade.

In order to determine the existence of a statistically significant effect of the crisis on the country's macroeconomic performance was conducted t-test using some indicators from 1996 to 2009. As a result, has done the following conclusions. Firstly, the figures of imports, the deficit / surplus in the budget, foreign direct investment and the nominal exchange rate have been very changeable. Second, the nominal exchange rate fluctuates especially in the crisis years. And, thirdly, the impact of the crisis on GDP growth and exports revealed statistically significant, 99% level of confidence.

As a result of these tests to reduce the negative effects of the crisis made the following suggestions. The Government should adopt a comprehensive set of measures. These long-term measures should be in the following areas:

- modernization of the economy;
- increased stability of the financial sphere;
- developing strategies for effective development of the country.

In our opinion, these measures will create conditions for withdrawal from the crisis economy.

АБСТРАКТ

Подготовил(а) : Байгонушова Дамира
Университет : Кыргызско-Турецкий университет «Манас»
Направление : Экономика
Вид работы : Магистерская диссертация
Количество страниц : xvii + 113
Дата окончания : 16/06/2010
Научный руководитель : Жаилов Жумабек

Проблемы экономического развития Кыргызстана в условиях кризиса

Термин “кризис” в экономике означает острое негативное, даже разрушительное влияние вдруг возникших в экономике проблем на макроэкономическом уровне на экономику в целом, а на микроэкономическом уровне на состояние фирм. Экономическим кризисом называют сочетание реального экономического кризиса и финансового. А так же нам известно, что в последнее время причинами возникновения экономических кризисов все чаще становятся финансовые кризисы. В данном случае кризисы, сначала возникшие в финансовом секторе экономики, постепенно переходят и на реальный сектор, вследствие чего вся экономическая система страны оказывается в кризисе. До сегодняшнего дня по решению этой проблемы вложены немалые труды и, хотя найдены некоторые способы или механизмы по задержанию или по смягчению сил кризисных влияний, все еще нет таких механизмов, с помощью которых можно было бы остановить или предотвратить полностью кризисных явлений.

Возникновение сегодняшнего мирового экономического кризиса связано не с одним, а с несколькими факторами, сложившимися в мировой экономике в последнее время. Такими, как только 5-7%ное обеспеченность мировой финансовой системы реальными активами, а остальной части за счет фиктивного капитала, то есть деривативов; исчезновение конкуренции и усиление монополизма; усиление спекулятивных явлений, пользуясь некоторыми недостатками в системе и т.д. Но, обобщая все эти факторы можно сказать, что причиной данного кризиса является неадекватные действия участников рынка. То есть их действия против рыночных механизмов привели к кризису.

По причине того, что данный кризис во многом схож с кризисом 1929-года, многие страны на сегодняшний день считают выходом из этого кризиса кейнсианскую политику, которая оказалась весьма эффективной в тот раз. Хотя и есть ученые обратного мнения и, можно сказать, что в их мнении тоже есть доля правды. Например, в кейнсианской теории при увеличении государственных расходов должен увеличиться и ВВП страны, даже более быстрыми темпами из-за эффекта мультипликатора. Но последний опыт показывает ошибочность этой теории, то есть такой механизм не работает.

Если обратить внимание на влияние мирового экономического кризиса на нашу экономику, то по изменению макроэкономических данных страны можно определить, что нашу экономику кризис начал влиять намного позднее по сравнению с развитыми странами, то есть, в конце 2008 и в начале 2009-года. Это доказывает то, что на нашу экономику мировой финансовый кризис, начавшийся в конце 2007-года, особо не повлиял. А влияет экономический кризис, который возник вследствие данного финансового кризиса.

Под влиянием кризиса макроэкономические показатели страны сильно изменились. Рост ВВП, достигший за 2007-2008 годы 8,4 и 8,5% соответственно, в 2009-м году составил лишь 2,2%. Уровень инфляции составил 0%, а в предыдущие 2 года составлял около 20%. И доходная и расходная часть государственного бюджета с каждым годом увеличивается, но профицит 2008-года в размере 1564,7 млн.сомов, в 2009-году

превратился в дефицит в размере 2923,3 млн. сомов. Но надо отметить, что расходы были увеличены не в целях антикризисных мер, а в других целях. 70% из общих вложений были сделаны в сферу услуг. Внешний долг резко вырос, их обслуживание тоже затруднилось. Хотя по официальным данным уровень безработных остался неизменной, на самом деле, можно сказать, что ситуация ухудшилась. Внешне-торговый баланс тоже резко изменился. Дефицит, составивший в 2003-году 132,8 миллион долларов, достиг почти 2 миллиарда долларов в 2008-году.

Вследствие многих причин финансовый отрасль страны не был достаточно развит, и считалось большим недостатком экономики. Но в данный момент можно отметить положительную сторону такого недостатка, потому что благодаря неразвитости этой сферы наша экономика осталась в стороне от влияний финансового кризиса. Финансовая система у нас пока в основном ограничивается банковским сектором и только формирующимися страховочными компаниями. И в банковских депозитах в этом году отмечалось разумный рост. Если соотношение депозитов к кредитам в 2008-году составил 110,2%, то в этом году составил 75,7%. Кризис в основном повлиял на процентные ставки, то есть если в развитых странах они понизились, у нас наоборот поднялись. Если учитывать, что они и до этого были довольно высокими, то теперь нерентабельность кредитов для реальной экономики стало очевидной. С такими процентными ставками кредиты могут быть использованы лишь в сфере услуг, а именно в торговле.

С целью определения существования статистически значимого влияния кризиса на макроэкономические показатели страны, был проведен t-тест с использованием некоторых показателей с 1996 по 2009 годов. В результате чего, сделаны следующие выводы. Во-первых, показатели импорта, дефицита/профицита бюджета, прямых иностранных инвестиций и номинального валютного курса оказались очень переменчивыми. Во-вторых, номинальный валютный курс особенно колеблется в кризисные годы. И, в-третьих, влияние кризиса на рост ВВП и на экспорта выяснилось статистически значимой, в 99%-м уровне доверия.

В результате этих анализов для уменьшения негативных влияний кризиса сделаны следующие предложения. Правительство страны должен принять ряд комплексных мер. Эти долгосрочные меры должны быть по следующим направлениям:

- модернизация экономики;
- повышение стабильности финансовой сферы;
- разработка стратегии эффективного развития страны.

По нашему мнению, эти меры создаст условия для выхода страны из кризисной ситуации экономики.